

NOTITIES VOOR WILLIBRORDZONDAG 2025

Materiaal ter voorbereiding van de viering op zondag 9 november

IN DIE ENE IN ILLO UNO
ZIJN WIJ ÉÉN UNUM

WAPENSPREUK VAN PAUS LEO XIV

KATHOLIEKE VERENIGING VOOR

OECUMENE

Introductie

Op of rond het hoogfeest van de heilige Willibrord geeft de Rooms-katholieke kerk in Nederland extra aandacht aan de oecumene. Onze vereniging biedt hiervoor een preekvoorbereiding en voorbeden aan. Met het magazine *Overeen* wordt ook een poster verspreid naar alle parochies. Het magazine biedt achtergronden bij deze campagnezondag. De poster is ook op onze [website](#) te downloaden voor gebruik in parochieblad en nieuwsbrief of op uw website.

De foto op de poster, *Overeen* en de voorpagina van deze notities toont het bijzondere beeld van paus Franciscus die zich in 2023 tijdens *Together: samenkost van Gods volk* samen met andere christelijke leiders in gebed tot Christus keerde. Het past ook prachtig bij de wapenspreuk van zijn opvolger, paus Leo XIV: *in illo uno unum*, oftewel 'in die éne zijn wij één', dat wij als thema voor Willibrordzondag aanreiken. Paus Leo toont zich duidelijk bereid de weg naar volledige eenheid te blijven gaan, een continuïteit die wij uitdrukken door dit beeld en deze wapenspreuk te combineren.

Dit document biedt achtereenvolgens de lezingen van zondag 9 november 2025, door de Nationale Raad voor de Liturgie goedgekeurde voorbeden en exegetische en hermeneutische notities met focus op een oecumenische lezing van de Schrift, die behulpzaam kunnen zijn bij het voorbereiden van een preek of overweging. Deze zijn op uitnodiging van de vereniging geschreven door Diederik Wienen en Gerben Zweers o.s.a, beiden verbonden aan de Orde van Sint Augustinus waar ook paus Leo lid van is.

Verder maken wij u attent op de bisschoppelijke collecte die bestemd is voor het werk van onze vereniging. De eenheid van de christenen als uiting en instrument van Gods verzoenende liefde voor Zijn wereld is een belangrijke geloofsopdracht, die wij graag helpen vormgeven!

Feedback op deze notities is zeer welkom. Wij horen heel graag op welke manier u aandacht geeft aan Willibrordzondag en of deze notities daarbij behulpzaam zijn. Overige tips en suggesties zijn ook van harte welkom. Mail uw reactie naar secretariaat@oecumene.nl.

Tekst: Diederik Wienen en Gerben Zweers namens de Katholieke Vereniging voor Oecumene

Beeld: Lars König/Elyseus Photography in opdracht van de Katholieke Vereniging voor Oecumene

Redactie: Marcel Sarot en Fokke Wouda

Liturgische teksten

Lezingen

Eerste lezing: Ez. 47, 1-2. 8-9. 12

Uit de Profeet Ezechiël

In die dagen bracht een engel mij naar de ingang van de tempel des Heren. En daar zag ik onder de drempelwater opwellen en in oostelijke richting stromen; de voorzijde van de tempel ligt immers op het oosten. Het water stroomde eerst zuidwaarts langs de muur en dan langs de zuidkant van het altaar. Hij leidde mij door de noordpoort buitenom naar de oostelijke buitenpoorten rechts daarvan kwam het water weer te voorschijn.

En de engel zei: “Dit water stroomt door het oostelijk deel van het land naar de Araba, mondt uit in de Zoutzee en maakt het water van de zee gezond. De rivier brengt leven overal waar hij stroomt; het wemelt er van dieren. De zee zit vol vis, want de rivier die erin uitmondt, maakt het water gezond. Overal waar hij stroomt, is volop leven. Aan beide oevers van de rivier groeien allerlei vruchtbomen; hun bladeren verdorren niet en ze zijn nooit zonder vruchten. Elke maand dragen ze vruchten, omdat het water dat ze voedt, uit het heiligdom komt. De vruchten zijn eetbaar en de bladeren hebben geneeskracht.”

Woord van de Heer. Allen: *Wij danken God.*

Antwoordpsalm: Ps. 46 (45), 2-3. 5-6. 8-9

R. Een klaterend beekje verkwikt Gods stad, het heilig verblijf van de Allerhoogste.

De Heer is voor ons een vesting en toevlucht, een machtige hulp in de nood. Zo zijn wij niet bang, al kantelt de aarde, al vallen de bergen in zee.

Een klaterend beekje verkwikt Gods stad, het heilig verblijf van de Allerhoogste. Die stad staat onwrikbaar want God is daarbinnen, God staat haar terzij als de dag begint.

De Heer van de hemelse legers is met ons, een veilige burcht is ons Jakobs God. Komt nader en ziet wat de Heer heeft gedaan, zijn wondere werken op aarde.

Tweede lezing: I Kor. 3, 9b-11. 16-17

Uit de eerste brief van de heilige apostel Paulus aan de christenen van Korinte.

Broeders en zusters,

Gij zijt Gods bouwwerk. Naar de mij gegeven genade heb ik als een kundig bouwmeester het fundament gelegd waarop een ander voortbouwt. Maar laat iedereen toezien hoe hij daarop bouwt. Want niemand kan een ander fundament leggen dan wat er reeds ligt, namelijk Jezus Christus.

Gij weet toch dat gij Gods tempel zijt ten dat de Geest van God in u woont? Als iemand de tempel van God te gronde richt zal God hem te gronde richten. Want de tempel van God is heiligen die tempel zijt gij.

Woord van de Heer. *Allen: Wij danken God.*

Vers voor het Evangelie: II Kron. 7, 16

Alleluia. Zo spreekt de Heer Ik heb deze tempel uitverkoren en geheiligd, zodat mijn Naam er voor eeuwig zal wonen. Alleluia.

Evangelie: Joh. 2, 13-22

Hij sprak over de tempel van zijn lichaam.

De Heer zij met u. *Allen: En met uw geest.* Uit het heilig evangelie van onze Heer Jezus Christus volgens Johannes. *Allen: Lof zij U, Christus.*

Toen het paasfeest der Joden nabij was ging Jezus op naar Jeruzalem. In de tempel trof Hij de verkopers aan van runderen, schapen en duiven en ook de geldwisselaars die daar zaten. Hij maakte van touwen een gesel, dreef ze allemaal uit de tempel, ook de schapen en de runderen; het kleingeld van de wisselaars veegde Hij van de tafels en Hij wierp die omver. En tot de duivenhandelaars zei Hij: "Weg met dit alles! Maakt van het huis van mijn Vader geen markthal!" Zijn leerlingen herinnerden zich dat er geschreven staat: De ijver voor uw huis zal mij verteren. De Joden richtten zich tot Hem met de woorden: "Wat voor teken kunt Gij ons laten zien dat Gij dit doen moogt?" Waarop Jezus hun antwoordde: "Breekt deze tempel af en in drie dagen zal Ik hem doen herrijzen." Maar de Joden merkten op: "Zesenveertig jaar is aan deze tempel gebouwd; zult Gij hem dan in drie dagen doen herrijzen?" Jezus echter sprak over de tempel van zijn lichaam. Toen Hij dan ook verrezen was uit de doden herinnerden zijn leerlingen zich dat Hij dit gezegd had, en zij geloofden in de Schriften in het woord dat Jezus gesproken had.

Woord van de Heer. *Allen: Wij danken God.*

Voorbeden

Zusters en broeders,

Danken wij God om de overvloed van heil die hij geeft aan zijn volk, en bidden wij dat dit heil in ons vruchtbaar wordt door Christus onze Heer. Leggen wij onze gebeden voor aan de Heer onze God.

Voor de bisschop van Rome, paus Leo, en de leiders van andere kerken: dat hun inzet een dienst is aan de eenheid van de kerk en van alle christenen

Laat ons bidden.

Allen: Heer onze God, wij bidden U, verhoor ons

Dat in dit jubileumjaar de bezinning op de geloofsbelijdenis van Nicea voor christenen wereldwijd tot vollere eenheid mag leiden.

Laat ons bidden:

Allen: Heer onze God, wij bidden U, verhoor ons.

Voor de gemeenschap waarin wij vandaag bij elkaar komen om de zondag te vieren: dat ons geloof mag groeien en vast en krachtig mag worden. Maak ons tot levende stenen van het Huis waarin Gij wilt wonen.

Laat ons bidden.

Allen: Heer onze God, wij bidden U, verhoor ons

Voor de andere christelijke geloofsgemeenschappen; verenig ons in Christus onze Heer en laat ons in elkaar uw genade herkennen. Dat wij mogen groeien in onderlinge liefde en verbondenheid.

Laat ons bidden.

Allen: Heer onze God, wij bidden U, verhoor ons.

Voor de wereld waarin wij leven. Dat er vrede en gerechtigheid mag komen, vooral op die plaatsen die worden verscheurd door oorlog en terreur.

Allen: Heer onze God, wij bidden U, verhoor ons.

Heer, laat het gebed van Uw Kerk tot U doordringen. Maak ons tot een levende tempel van Uw Heilige Geest. Door Christus onze Heer. Amen.

Exegetische en hermeneutische notities

Inleiding

Wie Rome voor een paar dagen bezoekt, kan niet voorbij aan de Sint Pieter. De verhoudingen in lengte en breedte van deze imposante kerk zijn zo harmonieus, dat je nauwelijks merkt hoe groot de kerk, het decor van menige katholieke plechtigheid, eigenlijk is. De kerk is gebouwd op het graf van de belangrijkste apostel Petrus en de bisschop van Rome, de huidige paus Leo XIV, houdt er verblijf in het landje op postzegelformaat.

Minder bekend is dat de Sint Pieter niet de belangrijkste kerk is voor de rooms-katholieke kerk. Dat is de kerk van Sint Jan van Lateranen. Ook een indrukwekkende kerk, maar toch minder tot de verbeelding sprekend. De kerk van Sint Jan van Lateranen is de oudste als christelijk godshuis gebouwde kerk in Rome. In 313 onderschrijft keizer Constantijn de Grote het edict van Milaan. Met dit Edict was er vrijheid van godsdienst, waardoor het de christenen, die tot dan toe bij tijd en wijle vervolgd werden, vrij stond kerken te bouwen. De eerste kerk die dan gebouwd wordt is de kerk van Sint Jan van Lateranen. Het is een forse kerk met een lengte van 100 meter en een breedte van 65 meter. De wijding van deze basiliek vindt plaats in 324. Zij werd gebouwd op het terrein waar vroeger het paleis van de Romeinse familie Laterani stond.

Het is de belangrijkste kerk van Rome omdat het de kathedrale kerk is van de bisschop van Rome. Zij bevat de zetel van de bisschop en is daarmee de moederkerk van alle rooms-katholieke kerken in de wereld. Dat staat ook te lezen op de gevel van de kerk: *Sacrosanta Lateranensis ecclesia omnium urbis et orbis ecclesiarum mater et caput*. Allerheiligste kerk van Lateranen, moeder en hoofd van alle kerken van de stad en de wereld. Naast de basiliek werd het paleis gebouwd van de bisschop van Rome met daarin de beroemde heilige trappen, de treden uit het paleis van Pontius Pilatus waar Jezus op zou hebben gelopen.

Van de oorspronkelijke basiliek is weinig overgebleven. Na een aardbeving en twee branden was het tijd om de basiliek helemaal nieuw te bouwen. De structuur van de oude kerk werd in stand gehouden maar de architect Borromini bouwde hier in 1650 een geheel nieuwe kerk. Hoewel de zetel van de paus in de middeleeuwen naar de Sint Pieter werd verplaatst, evenals zijn paleis, geldt de Sint Jan van Lateranen nog steeds als de moederkerk. De kerk is toegewijd aan Jezus Christus als verlosser maar ook aan zowel Johannes de Doper als Johannes de evangelist. Er liggen verschillende pausen in deze basiliek begraven. De meest bekende daarvan is paus Leo XIII, de paus door wie de huidige paus Leo zich zowel in naamgeving als opdracht heeft willen laten inspireren.

De basiliek van Sint Jan van Lateranen is ook de plaats waar een van de oudste gemeenschappen van reguliere kanunniken ontstaan is. Aan het eind van de 11de eeuw ontstaat er een nieuw religieus elan onder de priesters. Een deel van hen wil graag samenleven in een gemeenschap, maar ook pastorale arbeid verrichten. Ze volgen de regel van Augustinus en worden daarom ook Augustijner koorheren genoemd. De congregatie van Sint Jan van Lateranen was een van de oudste religieuze gemeenschappen van deze soort en werd ten voorbeeld gesteld aan de abdijen van reguliere kanunniken die na hen kwamen.

Een katholieke kerk is gewijd. Dat betekent dat het gebouw aan God wordt toegewijd en alleen daarvoor bedoeld is waarvoor hij is gebouwd, namelijk de eredienst. Tijdens de wijding van de kerk wordt het altaar gezalfd met olie. Bovendien worden de muren van de kerk op 12 plaatsen gezalfd. Het getal 12 verwijst naar de apostelen. De plaats waar de kerk gezalfd wordt, wordt in de kerk gemarkeerd door kruisjes, de zogenaamde apostelkruisjes. Soms zijn er ook kaarsen bij aangebracht. Als de datum van de kerkwijding wordt gevierd dan branden deze kaarsen. De verjaardag van de wijding is belangrijk. Een kerk als sacrale ruimte drukt uit hoe God wil wonen onder de mensen. Hij wil met hen wonen op dezelfde aarde die Hij geschapen heeft.

Exegese eerste lezing uit de profeet Ezechiël

De eerste lezing bevat een aantal fragmenten uit het visioen van de tempelstroom uit Ezechiël 47. Dit behoort tot het laatste deel van het boek Ezechiël, dat handelt over een opleving van de joodse godsdienst rond een nieuwe tempel. De heerlijkheid van de Heer zal in de tempel wonen en een periode van heil breekt aan.

Die profeet Ezechiël leeft in een tijd waarin het drama van de verwoesting van de eerste tempel nog vers in het geheugen lag. In de context van ballingschap en uitzichtloosheid komt de profeet met een boodschap waarin een nieuwe toekomst wordt aangekondigd. Er zal ook een nieuwe tempel komen en van daaruit zal heil uitgaan over het land. In hoofdstuk 47 krijgt die verkondiging gestalte in de stroom water die van de tempel uitgaat.

Wonderlijk is dat wat als een klein onooglijk stroompje begint steeds verder wast en groter wordt en het dorre land vruchtbaar maakt. Het water uit de tempel maakt zelfs de Dode Zee vruchtbaar: “de zee zit vol vis, want de rivier die erin uitmondt, maakt het water gezond”. En de vruchtbaarheid lijkt onuitputtelijk, daar waar de bomen normaal een keer per jaar vruchten dragen doen ze dat hier iedere maand, het hele jaar door. “Ze dragen vruchten omdat het water dat ze voedt uit het heiligdom komt. De vruchten zijn eetbaar en de bladeren hebben geneeskracht.”

Wat opvalt is dat de tempeldienst hier niet in zichzelf gekeerd blijft, in afzondering gericht op het heilige dat op zuivere wijze bewaard moet blijven. Die indruk had je uit de beschrijvingen van Ezechiël over de bouw van de nieuwe tempel (hoofdstuk 40 – 46) wellicht kunnen krijgen, en zeker is dat de profeet aandacht geeft aan die heiligheid en het bewaren daarvan. Maar in het visioen over de tempelstroom gaat van de plaats waar de Heilige verblijft zegen uit over het land en het volk. Vanuit de tempel gaat water uit om het land te bevruchten.

Dat roept reminiscenties op aan andere bijbelse teksten: bijvoorbeeld de vier rivieren die vanuit het paradijs uitgaan om de aarde van water te voorzien (Gen. 2,10v) of ook aan de psalm die we in de liturgie van vandaag lezen, psalm 46 “Een klaterend beekje verkwikt Gods stad, het heilig verblijf van de Allerhoogste.” Nu is die laatste verwijzing een tikje bedrieglijk, want de tekst van de psalm heeft het eerder over bruisen en een sterke stroom dan over een ‘beekje’, zoals ook de rivieren die in de paradijs tuin ontspringen grote indrukwekkende rivieren zijn. Terwijl het stroompje dat uit de tempel komt onooglijk begint, het stelt eigenlijk niets voor, maar dan steeds toeneemt in kracht en grootte, niet om te vernietigen, maar om het land te bevruchten en te

genezen. (Vgl. Jesaja 8 voor de vernietigende kracht die het water (daar van de Eufraat) kan hebben en waar dat beeld gebruikt wordt om aan te geven hoe Assur Juda onder de voet loopt.)

Je denkt bij dit visioen ook aan psalm 1 waar degene die zich “in de wet van de Heer vermeit, zijn wet overpeinst dag en nacht” vergeleken wordt met een “boom wortelend waar water stroomt”. Hij zal “vrucht dragen in het seizoen, zijn gebladerte zal niet verdorren”. “Tot ontplooiing komt al wat hij doet.” Zo is de tempel van de Heer verbonden met de mens die terugkeert naar de Tora als een bron van leven.

In het Nieuwe Testament lijkt het visioen van Ezechiël 47 terug te keren in het visioen van het nieuwe Jeruzalem (dat uit de hemel neerdaalt) uit de Apokalyps; zie Apk. 22, 1vv. Alleen zegt Apk. 21, 22 over dit Jeruzalem: “Maar een tempel zag ik er niet, want God, de Heer, de Albeheerser, is haar tempel, evenals het Lam.” De rivier met het water des levens ontwelt hier “aan de troon van God en van het Lam” en maakt het geboomte dat “aan weerskanten van de straat van de stad” staat “twaalfmaal per jaar vruchtbaar”.

Exegese tweede lezing uit de brief aan de Korinthiërs

De tweede lezing is een kort gedeelte uit de eerste brief aan de christenen van Korinthe. Paulus woonde van eind 49 tot begin 51 in die grote kosmopolitische stad en had daar een christelijke gemeente gesticht. Deze gemeente bestond voornamelijk uit eenvoudige mensen en ze was van niet-Joodse oorsprong. In 54, als Paulus in Efese is, schrijft hij een brief die we kennen als de eerste brief aan de christenen van Korinthe. Er hebben Paulus verontrustende berichten bereikt, dat er in de gemeenschap onenigheid is en onderlinge spanning. Met deze brief probeert hij een aantal kwesties uit te klaren en de gemeenteleden te wijzen op de onderlinge liefde en de verwachting van de komst van de Heer Jezus.

Het gedeelte dat we in de liturgie van vandaag gebruiken bestaat uit een tweetal fragmenten uit het derde hoofdstuk. Paulus verwijst naar het begin van de stichting van de gemeente in Korinthe. De gemeenteleden waren nog als kleine kinderen die geen vast voedsel konden verdragen. Ze kregen nog de melk van de eerste beginselen van het geloof te drinken. Ze gedragen zich nog steeds onvolwassen door hun partijzucht. De een zegt voor Apollos te zijn en de ander voor Paulus. Paulus schrijft dat zowel hij als Apollos alleen maar medewerkers van God zijn, maar dat God degene is die groei geeft aan het geloof. Paulus noemt zichzelf en Apollos “medewerkers” (*synergoi*) met dien verstande dat God de leidende instantie is. Het woord *ergon* impliceert bij de apostel Paulus dat met het werk evangelisatie wordt bedoeld. Met het woord “medewerker” beschrijft Paulus diegenen die betrokken zijn bij de missionering.

Paulus gebruikt in dit gedeelte van de brief twee metaforen voor de adressanten van dit missioneringswerk. Dat zijn Gods akker en Gods bouwwerk. Deze metaforen werden, in combinatie met elkaar, vaker gebruikt. Zo lezen wij in het Lukasevangelie: “Of zoals het was in de dagen van Lot; zij aten en dronken, kochten en verkochten, plantten en bouwden” (Luk. 17,28).

Omwille van de keuze van dit gedeelte van de Korintiërsbrief bij gelegenheid van het feest van kerkwijding, wordt in het lezingenrooster helemaal gefocust op het beeld van het bouwwerk. Het gedeelte 3,10-17 van de brief is onder te verdelen in twee gedeeltes. In het eerste beschrijft Paulus het bouwwerk (10-15). In het gedeelte dat daarna komt identificeert hij het bouwwerk met

dat van de tempel. In het middengedeelte zit een eschatologische component. Paulus is namelijk degene die het fundament gelegd heeft van de christelijke gemeente, maar dat heeft hij gedaan op het fundament dat Christus al legde. Wij, en zij, de gemeente van Korinthe, moeten voortbouwen op het werk van Paulus. Maar het ligt wel aan ons hoe wij daarop voortbouwen en met welk materiaal. Is het met steen of met stro of hout? Het ene is duurder dan het andere, en vraagt ook meer werk om het te bouwen. Maar, zo houdt Paulus de lezers voor, als de dag van God verschijnt met vuur, dan zal blijken wat ieders bouwwerk waard is. De stenen van stro zullen het minder lang volhouden dan de stenen van hout of steen. Deze eschatologische notie is in de lezing voor deze zondag helemaal weggelaten, zodat gefocust wordt op het bouwwerk en de tempel.

en goed bouwmeester legt eerst een fundament. En als er nog geen fundament is, bouw je voort op dat wat er wel al ligt. Veel Bijbelse steden zijn gebouwd op een vorige stad die verwoest was door oorlog of brand. Ook de Sint Jan van Lateranen heeft nauwelijks nog iets van de vierde-eeuwse voorganger. Het gebouw werd door een aardbeving verwoest, twee grote branden teisterden het interieur maar het is nog steeds de Sint Jan van Lateranen.

Paulus was de bouwmeester van Gods bouwwerk in Korinthe. Zijn werk is het resultaat van Gods gave die hem gegeven is en de raad die hem is toebedeeld. Het is allemaal door de genade van God. Iedereen die wil bouwen doet dit op het fundament van Jezus Christus. Daarmee impliceert Paulus ook, dat als er zoveel ruzie is in de gemeenschap, en je misschien de gemeenschap wilt verlaten of een andere gemeente wil stichten uit onvrede, je dan niet bouwt op Christus. De metaforen voor Christus en bouwwerken worden ook in andere brieven door Paulus gebruikt. In de brief aan de christenen van Efese, geschreven rond 62, schrijft hij: *“Zo zijt gij dus geen vreemdelingen en ontheemden meer, maar medeburgers van de heiligen en huisgenoten van God, gebouwd op het fundament van de apostelen en profeten, terwijl de sluitsteen Christus Jezus zelf is, die het hele bouwwerk in zijn voegen houdt. In Hem groeit het uit tot een heilige tempel in de Heer. In Hem wordt ook gij mee opgebouwd tot een woonstede van God, in de Geest”* (Ef 2,19-22).

Christus is hier de sluitsteen die het bouwwerk van de kerk bij elkaar houdt. En in Marcus 12,11 lezen we hoe Jezus zichzelf als de hoeksteen ziet, als het fundament van het hele gebouw. De metaforen voor de kerk als gebouw en Christus als zowel hoeksteen, sluitsteen als fundament, en Paulus als bouwmeester geven ruimte aan de gedachte hoe je als volk van God een zichtbare plaats op aarde hebt, en hoe je ook een constructie nodig hebt.

De kerk is alleen dan kerk, als ze gebouwd is op Christus. Paulus spreekt zijn lezers direct aan dat zij Gods tempel zijn, niet zomaar een bouwwerk. Realiseren we ons wel dat als Paulus dit schrijft de tempel nog in al zijn pracht en praal op het tempelplein in Jeruzalem staat. Er is nog niets dat erop wijst dat hij twintig jaar later verwoest zal zijn. Er is maar één tempel en die éne tempel is ook een uitdrukking van de eenheid van het godsvolk. Door Gods bouwwerk in Korinthe gelijk te stellen met de ene en enige tempel in Jeruzalem, benadrukt Paulus ook dat de gemeenschap van Korinthe geroepen is tot eenheid.

Paulus zegt dat de geest van God in hen woont als zij Gods tempel zijn. Nu waren de Joden zelf ook bekend met het “inwonen” van God in de tempel. Dat was de reden waarom de tempel gebouwd was. Het gebruik van het woord “Geest” voor de inwoning geeft het eschatologische

karakter aan: de geest is de eschatologische kracht van God, een kracht die vaak met vuur wordt geassocieerd.

Maar als wij door God gebouwd zijn, dan zijn wij de plaats waar God woont. En als iemand ons kwaad zal doen, zal hij of zij het merken ook. Dan is het oog om oog, tand om tand. Geheel in de lijn van de huidige nieuwe paus schrijft Augustinus in zijn regel: *“Eer in elkaar God, want ieder van u is zijn tempel geworden.”*

Niet alleen wordt de eredienst aan God in onszelf verricht. Wij zijn zelf ook nog woonplaatsen van God geworden. De grond waar de ander op staat, in het bijzonder als hij of zij gewond is of gekwetst, is heilige grond.

De ene tempel is een uitdrukking van de eenheid van het Gods volk, de ene en eerste kerk van Sint Jan van Lateranen is beeld van de eenheid van de kerk. Paus Leo XIV verwijst in zijn wapenspreuk ook naar die eenheid. De spreuk *In illo uno unum*, in die ene (Christus) één, verwijst naar het commentaar van Augustinus op psalm 128. In dat commentaar vraagt Augustinus zich af hoe wij als christenen met velen kunnen zijn en toch één? We zijn één met velen als we ons vastklampen aan de Ene. Christus is de wortel van onze eenheid. Die eenheid vinden we ook in het lichaam van Christus. Augustinus gebruikt dit beeld van Paulus uit de eerste Korintiërsbrief veelvuldig om de relatie tussen Christus en de gemeenschap van gedoopten aan te duiden. Christus is het hoofd van het lichaam, en die is in de hemel, wij zijn de ledematen hier op aarde. “Ieder van ons die zich vastklampt aan het Lichaam van Christus, en ledematen van Christus zijn geweest, zullen op de wegen van de Heer wandelen,” schrijft Augustinus. De bisschop van Rome (paus Leo XIV) begint zijn verlangen naar eenheid niet met een eenheid in leerstelligheid, maar vanuit een eenheid die diep verbonden is met Christus.

Exegese lezing uit het Evangelie naar Johannes

Het verhaal van de tempelreiniging staat bij Johannes aan het begin van het evangelie en het openbare optreden van Jezus, terwijl het bij de synoptici aan het eind van het evangelie staat vlak na de intocht van Jezus in Jeruzalem.

Bij Johannes krijgt het geheel het karakter van een messiaans teken aan het begin van Jezus' openbaar optreden. Jezus claimt dat hij met gezag over de tempel kan spreken door aan te geven dat de tempel het huis van zijn Vader is, geen markthal.

De oorspronkelijke betekenis van het reinigen/schoonvegen van de voorhof van de tempel lijkt ruwweg voor Johannes en de synoptici hetzelfde te betekenen: een protest in de stijl van de oude profeten tegen de profanatie van Gods huis en een teken dat de messiaanse zuivering van de tempel op handen was.

In het OT zijn voorbeelden te vinden die een soort voorafbeelding geven van wat hier gebeurt. B.v. Jeremia 7, 11 “Is het huis dat mijn naam draagt in uw ogen soms een rovershol?” (deze tekst wordt in de parallelteksten bij Marcus en Lucas geciteerd). In Jeremia 7:14 volgt dan de aankondiging dat het met de tempel in Jeruzalem zal gaan als met het heiligdom van Silo en dus dat deze te gronde zal gaan. Een ander voorbeeld is Zacharia 14, 21, geschreven in de context van de post-exilische tempel, dat aankondigt dat op de dag van de Heer alles heilig zal zijn in

Jeruzalem en er 'geen koopman' in de tempel gevonden zal worden. In Maleachi 3, 1 is sprake van de 'komst van de Heer in zijn heiligdom'. Maar die komst waar men 'in vreugde naar uitzielt', blijkt een dag van kastijding ('wie verdraagt de dag van zijn komst?') vanwege het misbruik van levitische eredienst.

Jezus' actie lijkt zo te staan in een profetische traditie. Ook andere joodse stemmen in die tijd die spreken van vernietiging van de tempel (Jesus bar Ananias, rabbi Zadok). Er is, kortom, breder kritiek te vinden op de verworping van de tempeldienst en de praktijken van handeldrijven met offerdieren en wisselgeld.

Bij Johannes krijgt de perikoop een bijzondere wending in het tweede deel (dat in het verhaal van de tempelreiniging ontbreekt bij de synoptici) als de Joden Jezus vragen: "Wat voor teken kunt gij ons tonen dat gij dit doen moogt?" waarop Jezus hun antwoordde: "Breekt deze tempel af en in drie dagen zal ik hem doen herrijzen". (Die uitspraak komt bij de synoptici - gedeeltelijk in iets andere vorm - terug als beschuldiging tegen Jezus tijdens het proces tegen hem in het Sanhedrin.)

De herbouw van de tempel is een thema dat ook parallellen/voorafbeeldingen in het Oude Testament heeft: zie Ezechiël 40-46 (met allerlei aanwijzingen en details over die herbouw gestalte moet krijgen), Tobias 13 en 14 (over herstel van de tabernakel of huis van God), en ook in andere teksten, zoals de geschriften van Qumran (gebaseerd op Ezechiël) komen beschrijvingen van de ideale tempel voor. De hoop op een nieuwe tempel overleefde ook de verwoesting van de Herodiaanse tempel. In de veertiende zegening uit het Achttiengebied vind je een verbinding van de verwachting van de herbouw van de tempel met de komst van de Messias.

De uitspraak van Jezus over het afbreken en doen herrijzen van de tempel in drie dagen leek voor zijn Joodse gesprekspartners te verwijzen naar de tempel van Jeruzalem. Zie hun verwijzing naar de zesenvestig jaar dat over het bouwen van de tempel gedaan is. Jezus' spreken over een doen verrijzen in drie dagen lijkt te verwijzen naar een messiaanse herbouw. (In de synoptische weergave van deze uitspraak tijdens het proces van Jezus in het Sanhedrin bij Marcus en Mattheüs volgt op de aanhaling van deze uitspraak van Jezus de vraag: "Bent u de Christus (de Messias)?"

Johannes brengt een verder perspectief in dat het tekenkarakter van het hele gebeuren aan het begin van Jezus' openbare optreden versterkt door aan te geven dat Jezus sprak over de tempel van zijn lichaam. Dat maakt het een teken van zijn kruis en opstanding, en zo begrijpen de leerlingen het dan ook na Jezus verrijzenis: "en zij geloofden in de Schrift en woord dat Jezus gesproken had" (vs. 22). Zo maakt de oude tempel plaats voor de nieuwe tempel dat het lichaam van de verrezen Heer is.

Dat geloven in de Schriften komt al naar voren in vers 17 waar het citaat uit psalm 69,9 in eerste instantie op de brandende ijver van Jezus om de tempel te reinigen lijkt te slaan. Maar in het licht van de kruisdood en de verrijzenis krijgen de woorden van de psalm een pregnanter betekenis: "De ijver voor uw huis zal mij verteren." De ijver voor de tempel en de zuivere eredienst aan God brengt uiteindelijk Jezus' dood. De psalm zegt ook: "Al leef ik in verdrukking en pijn, uw heil, God, kan mij doen herrijzen" (vs. 30).

De interpretatie van Jezus' daden als vervulling van de Schriften (wat wij meestal het Oude Testament noemen) begon met Jezus zelf, maar de leerlingen gingen pas na de verrijzenis de Schrift begrijpen als de sleutel tot het verstaan van wie Jezus was (vers 22, zie ook Lc. 24, 32).

Een paar opmerkingen nog over het lichaam van Jezus als de nieuwe tempel. De nadruk op de - verreezen - Jezus als de (nieuwe) tempel waar God aanwezig is bij zijn volk is een terugkomend motief in de johanneïsche geschriften. Zie b.v. Apk 21,22, waar al naar verwezen werd bij de notities over Ezechiël 47 ("maar een tempel zag ik er niet, want God de Heer is haar tempel, evenals het Lam"), en Joh. 1, 14 ("Het Woord is vlees geworden en heeft onder ons gewoond - letterlijk: zijn tent onder ons opgeslagen - . Wij hebben zijn heerlijkheid aanschouwd, zulk een heerlijkheid als de Eniggeborene van de Vader ontvangt, vol genade en waarheid.")

In die lijn is in het Nieuwe Testament het beeld van de tempel regelmatig verbonden met de kerk (als een geestelijke tempel). Dit zie je bijvoorbeeld in de brief aan de Efeziërs (vgl. hoofdstuk 2, 19 - 21), waar sprake is van 'een bouwwerk' dat door 'de sluitsteen Christus Jezus' in zijn voegen gehouden wordt en in Hem 'uitgroeit tot een heilige tempel in de Heer'). In de eerste Petrusbrief wordt bijna hetzelfde beeld gebruikt (1 Petr. 2,5). En ook 1 Kor. 3,16 uit de tweede lezing waarin de christenen zelf worden aan gesproken als tempel van God past goed in dat geheel.

Enkele gedachten voor de verkondiging

1. Feest van de kerkwijding van Sint Jan van Lateranen - bisschopskerk van de bisschop van Rome. Een viering voor heel de kerk omdat de Sint Jan van Lateranen voor de Rooms-katholieke kerk hoofd en moeder van alle kerken in de wereld is. Daarin komt het thema van de eenheid naar voren en dat kan ook een inspiratie zijn voor de andere kerken op weg naar een volle eenheid.

De verjaardag van de wijding van de kerk is belangrijk. In de katholieke kerk is de kerk een sacrale ruimte die uitdrukt hoe God wil wonen onder de mensen. Hij wil met hen wonen op dezelfde aarde die Hij geschapen heeft. Dat is een beeld dat op diverse manieren in de lezingen naar voren komt.

2. In het visioen van de tempelstroom uit Ezechiël 47 komt uit de tempel, de plaats waar God op bijzondere wijze aanwezig is (hoewel het waterstroompje uiterlijk aanvankelijk onoorloglijk is) overvloedig zegen voor het land en het volk, terwijl er in het land vooral dood en ondergang lijkt te zijn. Het is alsof het visioen de hoop wakker houdt en roept te midden van troosteloosheid en ondergang.

En het visioen heeft ook een inzicht in de betekenis van de eredienst aan God, een eredienst waarin eerbied en vrees voor God centraal staan. Dat is voor alle kerken van belang. En toch is deze eredienst niet bedoeld als een eindeloos in zichzelf gesloten ritueel, maar deze is bedoeld om vruchtbaar te zijn voor de wereld om ons heen. Zie de wegzending in de eucharistieviering of de zegen aan het eind van een kerkdienst.

3. Ook met het oog op die dienst aan de wereld is het belangrijk dat de kerken onder elkaar eenheid uitstralen en steeds meer vinden. Zo verbindt Jezus ook het gebed om eenheid in Johannes 17 met de zending van de leerlingen in de wereld: "Zoals gij Mij in de wereld

gezonden hebt, zo zend ik ook hen in de wereld, en omwille van hen wijd ik Mijzelf aan U, opdat ook zij in waarheid aan U toegewijd mogen zijn.” Sterker, het vervolg plaatst ook het missioneringswerk van de leerlingen in het perspectief van de eenheid: “Niet voor hen alleen bid Ik, maar ook voor hen die door hun woord in Mij geloven, opdat zij allen één mogen zijn zoals Gij in Mij en Ik in U: dat ook zij in Ons mogen zijn, opdat de wereld gelove dat Gij Mij gezonden hebt.”

4. Zo is ook de lezing uit 1 Kor. 3 een herinnering aan het belang van de eenheid en een spiegel voor onze kerken waar vaak al binnen de verschillende kerken verdeeldheid en partijzucht te vinden is. Hier kan in de lijn van de oproep van Paulus de (augustinse) wapenspreuk van de bisschop van Rome *In illo uno unum* inspiratie geven om te werken aan de eenheid vanuit het besef dat Jezus Christus het fundament is van het bouwwerk van de kerk, en de gelovigen aangesproken worden als Gods tempel.

Dat geldt binnen de kerken, maar het geldt wellicht nog sterker voor de relaties tussen de kerken. In het perspectief van het ene fundament dat Jezus Christus is, is de verdeeldheid van de kerken weinig minder dan een schandaal, waar we niet in kunnen berusten. Dat werk van de oecumene gedijt beter als we “in elkaar God eren, want ieder van u is zijn tempel geworden” (regel van Augustinus).

5. In het evangelie wordt de christelijke gemeente een spiegel voorgehouden in het verhaal van de tempelreiniging, een spiegel die zowel een strenge vermaning als een troostvolle aanmoediging in zich bergt. Dat komt naar voren in de manier waarop kerkvader Augustinus het beeld toepast op de kerk als het lichaam van Christus: “Het lichaam van Christus, de ware tempel waarvan die andere een beeld was, heeft in zich leden die kopers en verkopers zijn, ofwel mensen die hun eigen belangen dienen en niet die van Jezus Christus... Ze zullen er niet in slagen deze tempel te vernietigen... De tijd zal komen dat ze met een zweep, gemaakt van hun eigen zonden, uitgedreven zullen worden.”

Augustinus vervolgt met het beeld van de tempel als het beeld van het ene volk dat God eert: “Deze tempel van God, dit lichaam van Christus, deze samenkomst van gelovigen heeft maar één stem en ze zingt de psalmen alsof ze maar één persoon is. Als we willen kan het onze stem zijn; als we willen mogen we luisteren naar de zanger met onze oren en zelf zingen in ons hart.”

6. Op het feest van de kerkwijding van de basiliek Sint Jan van Lateranen, de bisschopskerk van de bisschop van Rome, is het mooi te verwijzen naar de eerste homilie van Leo XIV na zijn keuze tot paus. Hij sprak daarin de wens uit:

U hebt mij geroepen tot het ambt van Petrus [...] om te kunnen zeggen:
“U bent de Messias, de Zoon van de levende God” (Matteüs 16,16).

Met die woorden drukt Petrus, wanneer Jezus hem en de andere leerlingen vraagt in wie zij geloven, de kern uit van het geloof dat de Kerk sinds tweeduizend jaar bewaart, verdiept en doorgeeft via de

apostolische opvolging: Jezus is de Messias, de Zoon van de levende God – de enige Redder, de openbaring van het gelaat van de Vader.

Zoals paus Franciscus ons vaak heeft herinnerd: wij zijn geroepen om vreugdevol getuigenis af te leggen van Jezus, de Redder. Daarom is het essentieel dat ook wij vandaag zeggen: “U bent de Messias, de Zoon van de levende God.” We moeten dat zeggen in onze persoonlijke relatie met Hem, in onze dagelijkse bekering. Maar ook als Kerk: als gemeenschap die het Evangelie verkondigt en deelt (vgl. Vaticanum II, *Lumen gentium*, 1). Ik zeg dit allereerst tot mijzelf, als opvolger van Petrus, nu ik begin als bisschop van Rome – de Kerk die, zoals Ignatius van Antiochië zei, in liefde voorgaat aan alle kerken (vgl. Brief aan de Romeinen, Proloog).

Ignatius, onderweg naar zijn martelaarschap, schreef: “Ik zal pas echt leerling van Christus zijn wanneer men mijn lichaam niet meer ziet.” Hij doelde op zijn dood door wilde dieren – maar zijn woorden gelden breder: een dienaar in de Kerk moet zichzelf uitwissen opdat Christus zichtbaar wordt. Kleiner worden, zodat Hij groot wordt (vgl. Johannes 3,30). Alles geven, zodat niemand Christus mist.

(vert. Nikolaas Sintobin)

Dat is voor alle kerken een aanmoediging en aansporing op de weg van het gezamenlijk getuigenis van het christelijk geloof in de wereld.

Oecumene in de Sint Jan van Lateranen

De Sint Jan van Lateranen tijdens de oecumenische viering voor jongeren op 30 september 2023. Die avond volgde het oecumenisch gebed *Together* op het Sint-Pietersplein, waarbij gelovigen uit de hele breedte van het christendom in solidariteit met de Rooms-katholieke kerk baden voor de synode over synodaliteit. Op de poster voor Willibrordzondag en de voorkant van deze notities is te zien hoe leiders uit alle christelijke tradities voorgingen in dat laatste gebed.

De Katholieke Vereniging voor Oecumene reisde met een groep jongeren uit verschillende kerken naar deze gelegenheid. Zie voor de ervaringen van die groep together.oecumene.nl, zoals deze reactie van een deelnemer:

De eenheid die zij uitstraalden toen ze aan het eind van de dienst naast elkaar, samen, de zegen uitspraken raakte mij onverwachts. Tijdens de reis heb ik die eenheid niet alleen bij de kerkleiders gezien, maar ook binnen onze groep. In open gesprekken. In omzien naar elkaar. We reisden met een gezamenlijk doel, gelovend in één God. In onze verscheidenheid samen op weg. ~ Matthijs

KATHOLIEKE VERENIGING VOOR
OECUMENE